

Behovet av ett nationellt digitalt bibliotek (folkbibliotek)

Depesch inskickad till arbetet med en nationell biblioteksstrategi 2016

Stockholms stadsbibliotek, Maria Ekendahl

Låt oss för en stund låtsas att du Erik är Valfrid Palmgren, inte bara en av de första kvinnor som doktorerat i Sverige, utan du är också utsedd till biblioteksutredare. Året är 1911 och du levererar utredningen "Förslag ang. de åtgärder, som från statens sida böra vidtagas för främjande af det allmänna biblioteksväsendet i Sverige". En utredning som kommer att benämnas "epokgörande" och du Valfrid kommer att drygt 80 år senare beskrivas med orden "aldrig har så många bibliotek haft att tacka en utredare för så många reformer".

Visserligen hade sockenbibliotek börjat uppstå mer än hundra år före din tid, då kyrkoherde Magnus Jonae Hjortsberg 1799, i sörmländska Kjula socken skrev:

"Om hvar Socken förskaffade sig, af sina allmänna medel efter hand ett Bokförråd, hwilket lemnade i vård hos någon Prestman eller Kläckare i Församlingen, derutur hwar och en efter åstundand kunde mot säkerhet få låna böcker på utsatt tid, efter hwilken tid boken skulle i samma stånd till boksamlingen återställas, och derpå noga förteckning hållas, wore en god gärning"

Kyrkoherden blev bönhörd och 1870 fanns det bibliotek i drygt 1400 svenska socknar, främst på grund av att 1842 års folkskolestadga uppmanade socknarna att inrätta bibliotek. Kanske också genom att biblioteken inledningsvis finansierades med hjälp av den kommunala brännvinsskatten. År 1877 mottog bibliotekskassan i Kjula totalt 37,89 kronor i bidrag från brännvinsskatten och 8,75 kronor i låntagaravgifter, 50 öre per låntagare och år.

Men, Valfrid var en modern person för 1911, och hon vågade tänka nytt. Viktigt för henne var att boklån skulle vara gratis "för alla" och att det skulle finnas ett centralt kvalitativt urval. Hon såg också behovet av att staten trädde in och tog ansvar för biblioteksfrågan för att säkra finansiering och kvalitet.

Vad hade Valfrid tänkt idag om hon hade inkarnerats som utredare av en nationell biblioteksstrategi, hundra år senare? Vilka svar hade funnits på frågor som "hur kan samhället bäst förmedla kvalitet i läsning och lärande till så många som möjligt så jämlikt som möjligt"? Om man fick svara utan krav på att bevara allt som det varit under de senaste 100 åren?

Vi tror inte att svaret i dag hade varit att köpa dyra fastigheter i städerna och fylla dem med personal som måste bemanna husen från tidig morgon till sen kväll, utan att ändå räcka till för dygnetruntöppet. Inte heller skulle svaret ha varit att ställa upp böcker på hyllor och vänta tills medborgarna självmant söker sig dit för att låna med sig dem hem.

Vi tror att Valfrid hade börjat leta svar bland appar, mobiltelefoner, surfplattor, datorer, sociala medier, digitala förmedlingstjänster och e-böcker. Troligen i kombination med uthämtningsställen och bibliotekslokaler som medborgarkontor och kulturhus snarare än boklager. Hon hade sett en möjlighet att minska digitala och andra samhällsklyftor genom att finnas där medborgarna är, på nätet. Hon hade velat erbjuda kvalitativa offentliga alternativ till kommersiella lösningar, gärna med en utformning inspirerad av kommersiella lösningar.

Vi tror att Valfrid hade velat erbjuda framför allt e-boksläsning digitalt, men också tjänster som språkkurser och annan fortbildning, liksom hjälp och stöd med digital teknik. Hon hade nog också uppfattat skolbibliotek som till stor del digitala, och bemannade lika mycket digitalt som fysiskt. Självklart hade behovet av kompletterande verksamhet också uppstått. Valfrid hade kanske föreslagit att det digitala biblioteket även hade personal i annan verksamhet som i skolor, kulturhus, medborgarkontor, köpcentrum, på arbetsplatser och på sjukhus. Personalen skulle kunna låna ut surfplattor till den som inte har, och hjälpa till att installera appar och epostkonton till den som inte kan själv. I ett medborgarkontor skulle personal arbeta med biblioteksfrågor med ett visst fokus, i skolor och i kulturhus på ett annat sätt. Ett författarsamtal i det digitala biblioteket med chans att nå stora grupper skulle kunna följas upp av författarträffar i fysiska rum på en mindre uppföljande turné.

En målbild för det nationella digitala biblioteket bör svara på frågan "om biblioteket som funktion uppfanns idag, hur skulle det då utformas"? Vi tror att ett nationellt digitalt bibliotek kan utformas på många olika sätt men att effekterna som man vill uppnå, målbilden är något i den här stilen:

Fler invånare än idag anser att biblioteket är relevanta för dem i deras vardag, inte bara en abstakt idé som de förhåller sig positiva till av nostalgiska skäl.

För att uppnå målbilden krävs att invånarna erbjuds:

- Bättre, mer tillgängliga och fler digitala bibliotekstjänster där innehållet styrs av användarnas behov, inte utifrån ett organisationsperspektiv, rädsla för förändring och en "bevarandekultur"..
- En mer jämlik tillgång till bibliotekstjänster oberoende av bostadsort och utbildningsnivå, minskade digitala klyftor och hjälp för fler att komma in i e-samhället.
- Ökad läsförmåga hos barn och unga genom tilltalande och pedagogiska digitala tjänster inom områden som läsning och lärande.
- Ökade möjligheter att ta del av digitala bibliotekstjänster på andra språk än svenska, liksom på lättläst svenska och utan att stängas ute på grund av funktionsnedsättningar.

För biblioteken/kommunerna/samhället:

- Effektivare utnyttjande av skattemedel
- Mer jämlik tillgång till digital spetskompetens oberoende av kommunstorlek
- Ökad möjlighet att använda IT som en strategisk del av sin verksamhetsutveckling
- Möjlighet att använda digitala tjänster för läsning och lärande över förvaltningsoch organisationsgränser som kultur, skola, äldreomsorg och vård.
- Nya kanaler att nå invånare på, för medborgarinvolvering i demokratiska samhällsfrågor.
- Ökad möjlighet att leva upp till åtaganden som exempelvis lagstiftning och kravställning på tillgänglighet inom offentlig sektors digitala kanaler. (I en granskning som Funkanu gjort 2015 av så kallade kulturwebbar, bland annat bibliotekswebbplatser, uppfyllde närmare var 5:e inte ett enda tillgänglighetskrav. I snitt uppfylldes bara en fjärdedel av standardiserade tillgänglighetskrav).

Det vi tycker är avgörande är att staten engagerar sig i frågan och tydligt markerar sitt krav på, och stöd för, jämlik tillgång till digitala bibliotekstjänster. Oavsett om genomförandet sedan sker i statlig regi eller via kommunal nationell samverkan som är det vi beskriver i vår utredning. Stödet bör bestå dels av en långsiktig strategi, som den ni jobbar med, dels av finansiering för den investerings och utvecklingspuckel som krävs för att ta fram ett nationellt digitalt bibliotek. Helst också en modell för fortsatt ekonomiskt stöd för nyutveckling, i kombination med kommunal medfinansiering. Kanske finns det någon nutida motsvarighet till brännvinsskatten som kan generera nya intäkter?

Vi ser framför oss att utbildningsdepartementet skulle kunna stödja satsningen via KB och kulturdepartementet via SKL. Kulturrådet bör också vara en stödjande part. På så sätt bildas en trojka av nationella instanser som har hela spektrat av biblioteksfrågan; staten, kommunerna, läsfrämjande och pedagogik. Vem av instanserna som är huvudman är inte det viktigaste, där får man väl göra en plusminuslista för olika alternativ. Viktigast är att uppdraget formuleras tydligt och att pengarna knyts till uppdraget och inte fastnar i myndighetsbyråkrati eller kidnappas av andra intressen.

Personligen tror vi att det allra bästa vore att börja med den barntjänst vi har utvecklat under 2015, och att jobba sig utåt och uppåt från den tjänsten till ett mer fullskaligt digitalt bibliotek med ett flertal olika kanalpassade tjänster. På så sätt skulle man börja mycket nära användarna, i liten skala, och inte riskera att bli ett mastodontprojekt med hög svansföring som kör fast i ett träsk av prestige eller långsamt tynar bort i förankringsdöden.